

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTYKSLĖ

Vilnius

1991

Redakcinė kolegija:

**Egidijus Aleksandravičius, Antanas Kulakauskas,
Rimantas Miknys, Egidijus Motieka, Antanas Tyla**

Recenzavo;

Gediminas Rudis

TURINYS

Pratarmė.....	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	7
<i>Vladas Strutavičius</i> . Konstituciniai sumanymai Lietuvoje XIX a. pradžioje (1806-1812 m.)	7
<i>Egidijus Aleksandravičius</i> . 1863 m. sukilimas ir lietuvių nacionalinio judėjimo politinė programa	29
<i>David Fajnhauz</i> . 1863 metų pagrindinė valstybė Lietuvoje	41
<i>Arūnas Vyšniauskas</i> . Socialdemokratijos politinė transformacija 1896 metais	67
<i>Rimantas Miknys</i> . P. Višinskis ir Lietuvos nepriklausomybės idėja	133
<i>Arvydas Gaidys</i> . Lietuvių krikščionių-demokratų partijos kūrimosi aplinkybės (1905-1907 m.)	139
<i>Rimantas Miknys</i> . Vilniaus autonomistai ir jų 1904-1905 m. Lietuvos politinės autonomijos projektai ..	173
<i>Egidijus Motieka</i> . Didžiojo Vilniaus Seimo preliudija: Memorandumas Rusijos vyriausybei	199
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių inteligentijos politinė veikla 1914-1915 metais	231
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių politinių centrų sąveika 1915-1916 metais	253
<i>Česlovas Laurinavičius</i> . Pasvarstymai Naujųjų laikų Lietuvos valstybės pripažinimo klausimu	271
II. SENA DISKUSIJA. KUR TAŠA?	291
<i>Vanda Sruogienė</i> . Esminiu Lietuvos istorijos klausimu. Atsakymas V. Trumpai	291
<i>Vincas Trumpa</i> . Pora pastabų dėl V. Sruogienės atsakymų.....	301

III. PUBLIKACIJOS	303
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įkūrimo manifestas (projektas). Parengė <i>V. Sirutavičius</i>	303
Atgimimo priešaušryje. Parengė <i>S. Jegelevičius</i>	311
Lietuvių krikščionių-demokratų partijos programos projektas. Parengė <i>A. Gaidys</i>	327
Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos Pirmininkui grafiui <i>S. J. Vitei</i> (1905 m. lapkritis). Parengė <i>E. Motieka</i>	341
Lietuvos konstitucijų projektai 1916-1918 metais. Parengė <i>A. Grigaravičius</i>	351
1917 m. rugsėjo 18-22 d. Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos projektas. Parengė <i>R. Lopata</i>	435
Mykolas Rōmeris. Juozas Pilsudskis. Parengė <i>E. Motieka</i>	441
<i>Egidijus Motieka</i> . Keletas žodžių apie <i>M. Rōmerio</i> straipsnį "Juozas Pilsudskis"	481
PODSUMOWANIE	487
SUMMARY.....	497

¹² *Ten pat*, 167 psl.

¹³ *Lietuvių Enciklopedija*, XXIX t., 151 psl.

¹⁴ W. Przyborowski, *ten pat*, 19 psl.

¹⁵ M.K. Oginski, *Memoires 1788-1815, I-IV, 1826-27*.

¹⁶ B. Dundulis, *Napoleon et la Lithunie en 1812* (Paris, 1939).

¹⁷ A.I. Liaskovskij, *ten pat*, 171 psl.

Porą pastabų dėl V.Sruogienės atsakymo

Malonu, kad dr. V.Sruogienė atsiliepė į mano straipsnį apie Lietuvos nepriklausomybės idėją, tilpusį *Metmenyse*. Polemizuoti tokiu svarbiu klausimu reikia, nes tik tokiu būdu galbūt išryškės tiesa. Tik tuo tikslu aš ir rašiau savo straipsnį, į kurį jau atsiliepė J.Jakštas *Tėviškės žiburtuose*. Tikiuosi, ir kiti istorikai čia ir Lietuvoje dėl jo pasisakys.

Pagrindiniu klausimu: kada atsirado Lietuvos nepriklausomybės idėja, mūsų su Sruogiene pažiūros skiriasi. Ir perskaitęs jos pastabas pasilieku prie savo nuomonės, kad *vadovaujantis* XIX a. Lietuvos sluoksnišnis - dvarininkija ir kunigija - siekė tik Lenkijos laisvės ir nepriklausomybės. Sruogienės pateiktos kelios labai bendro pobūdžio citatos nieko neįrodo. Vienas kitas jos minimų asmenų gal ir galvojo apie atskirą lenkišką Lietuvą Lietuvoje, bet dėl to jie ir buvo pašalinti iš vadovaujančio sluoksnio. Kalbėdamas apie Lietuvos nepriklausomybės idėją, aš turiu galvoje tautinę Lietuvos valstybę, kokia ji buvo pasklepta 1917-1918 m. Manau, ir Sruogienė sutiks, kad nei vienas jos minimų dvarininkų tokios Lietuvos neturėjo galvoje.

Simpatizuoju dr. V.Sruogienės susirūpinimui, kad negalima atmesti nei visos Lietuvos dvarininkijos, nei atsižadėti visos Lietuvos istorijos. To aš ir nedarau. Tačiau rimtai svarstant Lietuvos nepriklausomybės idėjos kilmės klausimą negalima apeiti to didelio lūžio, kuri įvyko XIX a. pabaigoje, kuris vieną vadovaujantį sluoksnį pakeitė kitu, o šis nuvedė lietuvių tautą į tautinės valstybės sukūrimą. Sruogienės nurodoma paralelė į Vokietiją nieko neįrodo, nes Fridricho II, Bismarko, Weimaro, Hitlerio ir Adenauerio-Ulricho Vokietija buvo vokiška Vokietija. To visiškai negalima pasakyti apie Baro, Oginskio ar Sierakauskio Lietuvą.

Antra, nelaukiau iš dr. V.Sruogienės visiškai nerimto priekaišto dėl tariamo mano rusofilškumo. Kaip istorikas aš nesu nei rusofilas, nei rusofobas, nei lenkofilas, nei lenkofobas. Dėstau praeities dalykus, kaip man žinomi šaltiniai ir dokumentai sako, ir viskas. Manau, kaip istorikė ir Sruogienė taip elgtasi. Dėl Pr.Čepėno nuomonės, kad Hilferdingas buvo vienas smarkiausių rusifikatorių, plačiau pasisakiau netrukus pasirodysiančiuose *Akiračiuose*. Čia tik noriu paminėti, kad P.Čepėnas su Hilferdingu pasielgė nelabai istoriškai. Jis tariamam Hilferdingo rusifikatoriškumui įrodyti pasinaudojo keliais abejotinais autoritetais, o ne pačiais Hilferdingo raštais. Istorikui pavojinga remtis autoritetu. Jeigu jis būtų paskaitęs patį Hilferdingą, esu tikras, būtų priėjęs kitos nuomonės ir nekaltinę manęs kažkokiu rusofilškumu. Nežinau, ar kas kaltina J.Basanavičių rusofilškumu, nors jis labai rimtai vertino Hilferdingo tezes šliupinėje *Apšvietoje*. Manau, jeigu ir Sruogienė susipažintų su Hilferdingu, ji pamatytų, kad jis lietuvių tautos reikalą daug geriau suprato, negu visi jos minimi Przybilskiai, Zwierzdowskiai, Kalinauskai ir Sierakauskiai. Hilferdingas nemažiau užsitarnauja rimtos studijos, kaip Bogušas, arba vokiečių romantikai, užtikę vieną kitą gražią lietuvišką dainelę.

Vincas Trumpa

METMENYS.-1969.-Nr.17.-P.174-183